

IZ SREDNJEVISOKONEMŠKE LIRIKE

Poslovenil Dušan Ludvik

Kürenberški

NJENA PESEM

Kadar koli sama
le v srajčici stojim
pa v mislih, žlahtni vitez,
pri tebi se mudim,
kot rože v rani rosi
mi lica pordecé —
in pregloboka žalost
napolni mi srce.

NJEGOVA PESEM

Medló sijoča zvezda
se skrije za goró,
gospa, ko me zagledaš,
narêdi prav tako,
s pogledi svojimi izberi
si drugega moža.
Tako, kaj naju veže,
prav nihče ne spozna.

PESEM O SOKOLU

Sokola sem redila
več kakor leto dni.
A ko sem ga vzgojila,
kot sem želela si,
in sem v njegovo perje
uvezla mu zlato,
se dvignil je visoko,
drugam odletel čez goró.

Čez čas ga uzrêm, kako se
lepo spreleta:
jermenček s svilo oprêden
mu nôgo opleta,
v njegovem perju sije
rdečkasto zlato.
Bog, združi jih, ki tudi
ljubiti hočejo zvestó.

Dietmar von Eist

SVITANICA

»Ali spiš, moj mili?
Žal, zgodaj naju so budili:
prifrftal je ptiček zal,
vrh lipe je na vejici obstal.«

»Sladkó zaspal sem tudi;
zdaj kličeš: Zbudi se, oj zbudi!
Ljubezni brez gorja pač ni.
Storim vse, draga, kar velelaš ti.«

Bridkó je zajokala.
»Odjezdiš, sama bom ostala.
Kdaj spet se vrneš, ljubi moj?
Oh, moja rádot jemlješ zdaj s seboj!«

Walther von der Vogelweide

POD LIPO

Pod lipo znano
nad dobrovo,
kjer sva počivala na tleh,
še zdaj pomendrano
najdeš travo
in strte rože ob straneh.
Izpred gozda nad planjó,
tandaradaj,
slavec pel je prelepo.

V poljé zeleno
šla sem davi:
moj dragi prej prišel je tja.
Kot čislano ženo
me pozdravi,
da vsa presrečna sem bilà.
Je poljubljal? Kar naprej:
tandaradaj,
rdeča usteca poglej.

Pólno rož razstelje
tam po travi,
v njih postljico mi poravná,
kogar pot pripelje
po dobravi,
smejal se bo prav od srca.
Saj po rožah bo spoznal,
tandaradaj,
kje mi zglavje je postlal.

Če postane znano
— bog zabrani! —
kje sva ležala, me bo sram.
Kak ravnal je z mano,
skrito ostani,
to vem le jaz, to ve on sam,
in še ptička nad potjo:
tandaradaj,
toda ta molčala bo.

BORBA ZA OBLAST

1.

Vodó sem čul šumeti
in videl ribice brzeti;
sem videl svet vse naokrog:
trst, listje, travo, polje, log,
kar lazi in kar leta,
kar se po zemlji kreta.

To videl sem in dém: povsod
sovraži se živeči rod.
Divjad, črvad po svoje
bojuje burne boje,
perjad med sabo prav tako:
a eno vendar vsi vedo:
bili bi pokončani,
vendâr jih pravo brani,
izbran je zakon in vladar,
postavljen sluga, gospodar.
Gorje ti, nemška vlada,
tvoj red, kako propada,
glej, kralja še komar ima,
a tvoja čast nič ne velja.
Spreobrne se, spreobrne
in knezom moč okrne.
Kraljiči si oblast lasté.
Filipa kronaj, zapovej,
da vsi se tebi pokoré.

2.

Ko gledal sem slučajno
mož in ženâ njih tajno,
lahkó sem slišal in razbral,
kar kdo je storil, kar dejal.
Tam v Rimu so lagali,
dva kralja goljufali.
To je sprožilo boj težak,
ni bil še tak, ne bo več tak,
ko farji so pridrli
in z laiki se sprli.
Bilo hudo je, prehudo,
pogin za dušo in telo.
Trdnó so farji stali,
a svetni — zmagovali.
Stran meč so deli, štolo vzeli,
izobčevati so pričeli,
kot njim se je hotelo,
ne kot bi prav se zdelo.
Spet so planili po cerkvâh.

Zaslišal sem močan poplah
tam daleč na samini;
puščavnik v bolečini
je Bogu tožil, tarnajoč:
»Gorje nam, papež je premlad,
 krščanstvu pridi na pomoč!«

LAŠKA SKRINJA

Hohó, kako se papež zdaj krščansko smeje,
ko svojim Lahom — »To tako sem storil!« — deje.
Naj ne bi nikdar mislil, kar je tu dejal.
On dé: »Dva Švaba sem pod eno krono dal,
da bi pustošila državo, red motila,
medtem pri nas bo skrinja se polnila:
k darilniku sem ju pognal, dobodem njih blago,
moj laški žep pospravil nemško bo srebro.
Vam farjem vina, kure v slast gredo,
a nemški laiki naj mršavijo brez jedila.«

DARILNIK

Gospod Darilnik, so vas papež k nam poslali,
da bogatili bi ga, Nemce do kosti obrali?
Koj, ko dospe mu polna mera v Lateran,
posluži se, kot večkrat prej, zvijače in nakan,
nam govori, kako državo stiska tare,
doklèr da spet zbero denar vse fare.
Pač majhen del srebra v Deželo sveto bo poslan,
nič rada ne deli zakladov farška dlan.
Gospod Darilnik, v škodo si nam dan,
da tu med Nemci iščeš trape in pa norce stare.

ŽALOSTINKA

O, kje so moja leta,
 da ni jih več nazaj!
Sem sanjal to življenje,
 al je resnično vsaj?

O čemer kdaj sem menil,
da je, je res bilo?
No, potemtakem spal sem,
a sam ne vem za to.
Sedaj sem se prebudil
in svet mi ni več znan,
čeprav sem prej poznal ga,
ko tole svojo dlan.
Ljudje in kraj, kjer rasel
otròk sem svoje dni,
ko da je izlagano,
vse tuje se mi zdi.
Lení in stari zdaj so
drugovi mladih let,
obdelano je polje,
posekan gozdni svet,
če potok ne brzel bi,
kot je takrát brzel,
zares hudo nesrečen
sam sebi bi se zdel.
Preneki dobri znanec
pozdravlja zdaj nerad.
Ta svet je vse povsodi
z nadlogami bogat.
In kadar koli spomnim
se kakšnih lepih dni,
ki ni jih več, kot plosnil
po morju bi z dlanmi —
čedalje bolj gorje.

Gorje, kako turobno
se vede mladi svet,
ki v svojem srcu čutil
je viteško popred!
Le še skrbi poznajo;
kdo žalost je spočel?
Naj hodim koder koli,
nihče ni več vesel:
Plesanje, smeh in petje
zamira od skrbi,

kdaj kak kristijan je videl
bolj žalostne ljudi.
Kako ženàm na glavi
se zdaj poda naplet,
ponosni vitez hodi
oblečen kakor kmet.
Sovražna pisma iz Rima
dospela so v teh dneh,
nam žal je dovoljena,
a prepovedan smeh.
Na dnu srca me peče
(bilo nam je lepo),
da naj namesto smeha
v tolažbo jok mi bo.
Te naše hude tožbe
še ptiče žaloste,
je potlej kakšno čudo,
če upada mi srce.
Kaj dem, bedak, zla jeza
iz mene govori,
kdor svetno uživa rãdost,
nebeško izgubi —
čedalje bolj gorje.

Kako sladkost užitka
je zastrupila svet!
Poglejte, žolč gorjupi
grenkó je kanil v med.
Ta svet je lep na zunaj,
je bel, je rdeč, zelen,
od znotraj črno barvan
in kakor smrt temèn.
Če koga je preslepil,
povem, kaj naj stori:
s pokoro majhno — grehov
velikih se znebi.
Zdaj, vitezi, na vas je,
storite moški sklep.
Vi nosite čelade,
trdnó kovani oklep,

blagoslovljene meče
 in k temu močen ščit.
 Dal Bog, da z zmagovito
 vojskó bi šel se bit!
 Tako, potreben revež,
 bi služil si mezdó,
 ne kakšno svetno leno,
 ne kraljevo zlato,
 le krono večne sreče
 pridobil bi si rad,
 ki s kopjem jo je oni
 vojščak dobil takrat.
 V Deželo sveto šel bi
 čez veliko morje,
 potem bi pel le »blagor«
 in nikdar več »gorje«,

nikoli več gorje.

Opombe:

Srednjeveška nemška metrika ima svoje posebne zakone, ki jih ni mogoče prenesti v moderni verz, zato sem sicer ohranil kar najbolj podobno ogrodje, metrum pa prilagodil zakonom naše poetike. Prevajal sem iz originalnih srednjevisokonemških tekstov, se pravi iz zbirke Kraus: *Des Minnesangs Frühling* (1940) in Kraus: *Gedichte Walthers von der Vogelweide* (1935).

Kürenberški (Der von Kürenberg). O pesniku ne vemo prav ničesar, niti ni gotovo, ali je on avtor pesmi, ki so znane pod tem imenom. Najbolj verjetno je, da je izhajal iz viteškega rodu bavarsko-gornjeavstrijskih Kürenbergov. Ilustrator Manessejevega rokopisnega zbornika mu je v grb narisal žrmlje (= Küren). Katica je podobna nibelunški, izražanje je preprosto, rime neumetne; vse to kaže na starinskost; pesmi izvirajo iz 2. polovice 12. stoletja, nekateri germanisti sodijo o njih, da so narodne pesmi.

Sokol — je v starejši nemški pesmi podoba za ljubega. — Jermenček s svilo opreden — z njim je bil sokol privezan na roko. Pesem poje v zastrti obliki o nezvestobi ljubega, konec s splošno nedoločno željo pa izraža osebno hrepenenje po ponovni združitvi — način, ki je za pesmi Kürenberškega zelo značilen.

Dietmar von Eist izhaja iz rodu, ki je imel svoje gradove v deželi nad Ennsom. Ime je po reki Eisti, levem pritoku Donave. Čeprav je Dietmar izkazan v listinah med leti 1139—1171, ni gotovo, da je on avtor vseh pesmi, ki mu jih pripisujejo, ker sta v njih dobro opazni dve plasti: starejša, starinska, novejša, modernejša, že z rahlimi odjekmi francoske trubadurske poezije.

Svitanica — tako prevajam pojem za lirsko zvrst, znano pod imenom alba, Tagelied, t. j. tožba dveh zaljubljenecv, ki morata ob prvem svitu vzeti slovo. Pričujoča svitanica je od vseh nemških najbolj preprosta in ganljiva, vse kaže, da je zelo starinska. — Ptiček zal — (primerjaj tudi svitanico

v Shakespearovi tragediji *Romeo in Julija*), ptica je navadno prvi znanik dneva, nji sledi klicanje čuvaja na grajskem stolpu, ki naznanja dan.

Walther von der Vogelweide se imenuje po enem izmed dvorcev, ki jih je na nemškem etničnem ozemlju bilo večje število. Germanisti so se odločili za Vogelweidehof pri Waidbrucku ob Eisacku (Južno Tirolsko). Rojen okoli leta 1170, je obiskoval nekaj časa samostansko šolo, odšel na dvor kneza Friderika na Dunaju, kjer se je učil minnesanga pri pesniku Reinmarju. Po smrti Friderika potuje od dvorca do dvorca, se priključi stranki kralja Filipa Štaufskega, služi manjšim knezom, po usmrtitvi Filipa se priključi Otu, proti kateremu se je prej boril. Ker od njega nima nobenih koristi, preide leta 1215 k protikralju Frideriku II., ki mu leta 1220 podeli leno — hišo v Würzburgu. Tu je Walther leta 1227 ali 1228 tudi umrl. V tem okviru se je odvijalo njegovo življenje, bogato na zunanjih dogodkih in notranjem doživetju. Walther je spadal med najnižje plemstvo in je bil tako reven, da mu je moral pasavski škof kupiti celo kožuh. Živel je življenje potujočega pevca in prehodil vso Evropo od Seine do Mure, od Pada do severne Trave, bil je tudi v naših krajih. Po tem, kako je menjaval gospodarja, bi ga danes imeli za oportunisto, v srednjem veku pa so odnosi med gospodarjem in dvornim spremstvom bili osnovani na medsebojni zvestobi. Za prekršek zvestobe se je smatralo že nenagrajevanje službe. Kljub pogostemu menjavanju gospodarja, se Waltherjeva pesem v bistvu ne spreminja: stoji sredi življenja, sredi boja med cesarjem in papežem. Je dosledni nasprotnik papeža, njegove dvo-ličnosti in pohlepa po svetni oblasti. V ljubezenski pesmi gre njegov razvoj od pravega, dvornega minnesanga k preprosti domači pesmi, od opevanja visoke dame k doživetju elementarne ljubezni s preprostim dekletom (Pod lipo). Proti koncu življenja sta pri njem opazna globok odklon od posvetnega in usmeritev v onstransko življenje (Žalostinka).

Waltherju prisojajo prvo mesto med nemškimi srednjeveškimi pesniki. Njegova lirika je vsestransko raznolika, sveža, globoka in pristrčna, politična pesem pa napadalna in brezobzirna.

Boj za oblast — Po smrti Henrika VI. (28. IX. 1197) — se je v Nemčiji raz-
plamenel boj za oblast. Papež Inocenc III. ni priznal Henrikovega triletnega
sina, Friderika II., ki so ga Nemci izvolili za kralja. Zato sta se za krono
potegovala Filip Štaufski ter Welf Oto Brunšviški. Zaradi notranjih bojov je
nastalo grozno opustošenje v deželi. V tem času sta nastali pričujoči pesmi —
Knezom — v notranjem boju so postali knezi močni in prevzetni. — Kraljiči —
v primeri s Štaufovcem Filipom se drugi kralji, ki se potegujejo za nemško
krono, ne morejo kosati z njim ne po bogastvu ne po moči. — Filipa kronaj —
poziv Nemčiji, naj se odloči za Filipa, brata prejšnjega cesarja; pesem je torej
nastala med 6. III. do 8. IX. 1198. — Dva kralja — Leta 1198 je bil Filip zares
kronan za nemškega kralja, toda še pred njim tudi njegov nasprotnik Welf
Oto, za katerega se je kasneje papež javno odločil. Pesem je nastala leta 1198
(Simrock) ali leta 1201 (Abel). — Farji — stranka Ota, ki ga je podpiral papež.
— Laiki — stranka Filipa. — Štola — simbol duhovne moči. — Puščavnik —
verjetno personifikacija pravega krščanstva. — Papež je premlad — ko je bil
izvoljen (8. I. 1198), je bil star 37 let. — Laška skrinja — ta in naslednja pesem
sta iz leta 1215. Da bi pospešil križarsko vojno, je papež Inocenc dal postaviti
v vseh večjih cerkvah darilnike (truncos); ključce od vsakega naj bi imeli po
en duhoven, laik in redovnik. Walther ne verjame, da bo šel denar res za

namene v Deželi sveti = Palestini. — Švaba — zaničljivo, mišljena sta Oto IV. in Friderik II. — Zalostinka — pesem je nastala verjetno takrat, ko je Walther obiskal svoj rojstni kraj, je ena najlepših in najglobljih njegovih pesmi, ki jasno izpričuje njegov odvrta od sveta. — Sovražna pisma — Papež Gregor je septembra leta 1227 izobčil Friderika II. — Majhna pokora — ako se udeleži križarske vojne. — Moški sklep — v rokah vitezov, kot zastopnikov oborožene moči, je, da pospešijo križarsko vojno. — Blagoslovljene meče — pri povitezovanju so blagoslovili meče. — Oni vojščak — Longinus, ki je prebodel Kristusov bok in se (po neki legendi) spreobrn timer bil po pojmi krščanstva — zveličan.

GLEDALIŠČE

TAK KAKOR NIHČE

Nekaj časa že človek nekoliko strmé zasleduje okus, ki vodi repertoar našega osrednjega dramskega gledališča. Zlasti pa spremlja z neprijetno osuplostjo okus in stališča naše kritike, ki ta repertoar ocenjuje. Posebno dnevne. Pri premieri Salacroujeve igre »Tak kakor vsi« sem se nehote spomnil še dveh iger, ki smo jih zadnje čase videli na dramskem odru in ki jih s francosko družijo posebna sorodnost, čeprav so vsaka zase po svojem bistvu, po literarnih svojstvih, pa tudi po času nastanka zelo različne. To sta Borova »Kolesa teme« in Kulundžičev »Človek je dober«. Vse tri so me nekako depimirale, kakor so očitno prizadele tudi občinstvo, in sicer na prav poseben, odbijajoč in, reči moram, nesnažen način. V vseh treh je nekaj, kar nujno nastane v podobi življenja, v kateri so človeške vrednote in nevrednote obravnavane nenatančno, nepozorno, lahkomi selno ali brezbržno ali celo brezčutno. Ker pa se vse tri intenzivno ukvarjajo s tako delikatnim predmetom, kakor sta erotika in spolnost, ustvarjajo konec koncev vtis, ki bi ga mogel na kratko izraziti samo s parafrazo naslova Kulundžičeve igre: »Človek je ostuden.«

Seveda izhaja ta sentenca iz teh treh tako različnih del na različne načine. Bor hoče razkrinkavati neke pojave v naši sodobni družbi, a se loteva tega posla neokretno in s tako lahkomi selno slepoto za moralne vrednote, da mu pod rokami nastane za silo skrpana, toda odvratna slika nekega življenja, ki ga ni in ki ga ne more biti. Kulundžić si ugaja v vlogi sentimentalnega humanističnega apostola. Z mirom in slepoto mesečnika nas vodi ta teatralični entuziast ali entuziastični teatralik preko prepadov, ki ločijo na primer gestapovce od njih žrtev, preko umazanih erotičnih zablod — kam? v apoteozo materinstva in človečnosti, ki je taka, da občutiš ob nji samo gnus, saj glorificira materinstvo na pravem izrodku, do avtorja pa imaš kvečjemu pomilovanje in sram te je njegovega edinstvenega poguma. Toda obe deli je naša kritika, zlasti časopisna obravnavala skrajno resno in prizanesljivo, skoraj spoštljivo. Prav tako pa piše o Salacrouju, da je »intenzivna umetniška potencia«, mu pripisuje »umetniško moč, veličino in pomembnost, pozitivnost in naprednost, družbeno kritičnost in samokritičnost« itd. Toda kljub temu,